Atıf/ *Citation*
Soyadı, Adı. "Makale Adı." *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi,* no. 2 (Yaz 2018): .-..

# ŞER'U MEN KABLENÂ PRENSİBİ BAĞLAMINDA ÖTEKİNİN KONUMU VE BAĞLAYICILIĞI

Ertuğrul DÖNER

Dr. Öğr. Üy., Tefsir ABD, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İlahiyat Fakültesi, Cukurova Üniversitesi,
*Assoc. Prof. Dr., Department of Tafsir, Basic Islamic Studies, Faculty of Theology, Cukurova University,*
https://orcid.org/0000-0002-5657-9627
<ertugruldoner@hotmail.com>

Makale Türü: Hakemli Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: ….2018, Kabul Tarihi:….2018

***Öz:*** "Bizden öncekilerin şeriatı/şeriatları" anlamına gelen *şer'u men kablenâ* (şerâiu men kablenâ) tabiri fıkıh usûlünde Hz. Muhammed'den önceki peygamberler vasıtasıyla bildirilen dinî hükümlerin Müslümanlar açısından geçerli ve bağlayıcı sayılıp sayılmadığını ele alan bölümün adı olarak kullanılmıştır. *eş-Şerîatü's-sâlife/eş-Şerâiu's-sâlife, eş-Şerîatü's-sâbıka/eş-Şerâiu's-sâbıka* ve benzeri adlarla da anılan *şer'u men kablenâ* fıkıh usûlü eserlerinde çoğunlukla müstakil bir başlık altında, genellikle sünnet delili, içtihad, istishâb gibi konuların yakınında yer almıştır. Kitap ve Sünnet'in önceki dinlere ait hükümlerle keyfiyeti bağlamında önceki dinleri neshettiği şeklindeki bir yaklaşımla da nesih bahsinin devamı şeklinde ele alınmıştır. İslam öncesi ilahi kökenli dinlere ait hükümlerden bir kısmının İslam ile birlikte varlığını devam ettirdiği, bir kısmının neshedildiği diğer bir kısmı hakkında ise İslam'da red ve kabul açısından herhangi bir hükmün bulunmadığı gibi üçlü bir yaklaşımla karşımıza çıkan şer'u men kablenâ, gerek İsrâiliyyât'la kurulması muhtemel ilişkisi, gerekse hadislerdeki Yahudi kültürü tesiri tartışmalarına getirdiği açıklayıcı mahiyeti ve İslam öncesi ahkâmın hukukî statüsünü belirleyici olması açısından oldukça önemli bir konudur.

Fıkıh usûlü âlimleri şer'i delilleri incelerken, önceki peygamberler vasıtası ile ortaya konan hükümlere, bu hükümlerin İslam ümmeti için de geçerli olup olmadığı şeklinde bir yaklaşımla temas etmişlerdir. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in bi'setten önce ve/veya sonra geçmiş şeriatların hükümleri ile amel edip etmediği, geçmiş şeriatların hükümlerinin bağlayıcı olup olmadığı ile (varsa) böyle bir mükellefiyetin fiilen varlığına dair deliller ortaya konulmaya çalışılmıştır.

***Anahtar Kelimeler:*** Şer'u Men Kablenâ, İslam Hukuku, Hüküm, Nesih, İsrâiliyyât,

## POSITION AND BINDINGNESS OF THE OTHER IN THE CONTEXT OF SHAR'U MAN QABLANA PRINCIPLE

***Abstract:*** In the dictionary, shar'u man qablana means the body rules ordained by Allah for the nations before the Muslim ummah through revelation to their prophets. It is used as the name of the chapter which deals with whether the religious rules reported by prophets before Muhammad are valid and binding in respect of Muslims. Shar'u man qablana, mostly in the works of jurisprudence, is close to subjects such as circumcision evidence, ijtihad and istishab. The book and Sunnah are treated as a continuation of abrogation/naskh bet with an approach that relies on the religions of the previous religions in the context of the rules of the previous religions. Some of the rules of pre-Islamic religions continue to exist together with Islam, and some of them are rejected by Islam. There is no rule in terms of rejection and acceptance in Islam. It is a very important issue in terms of the possible relationship with the establishment of Israil'lyyat, the explanatory nature of the Jewish culture in the hadiths, and the fact that the legal status of the pre-Islamic decree is determinative.

In examining the works of jurisprudence, the fiqh methodology scholars made contact with the rules set forth by the previous prophets with the view that these rules apply to the Islamic Ummah. In this context, it was tried to discover whether Muhammad acted with the rules of the previous Sharia before and/or after prophethood and whether the rules of the previous Sharia were binding.

***Keywords:*** Shar'u man Qablana, Jurisprudence, Rule, Abrogation, Israil'lyyat.

"Bizden öncekilerin şeriatı/şeriatları" anlamına gelen *şer'u men kablenâ* (şerâiu men kablenâ) tabiri, fıkıh usûlünde Hz. Muhammed'den önceki peygamberler vasıtasıyla bildirilen dinî hükümlerin Müslümanlar açısından geçerli ve bağlayıcı sayılıp sayılmadığını ele alan bölümün adı olarak kullanılmıştır.[1] Şer'u men kablenâ fıkıh usûlü eserlerinde çoğunlukla müstakil bir başlık altında, genellikle sünnet delili, istishâb gibi konuların yakınında yer almıştır. Kitap ve Sünnet'in önceki dinlere ait hükümlerle

[1] Zekiyyüddîn Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 208.

keyfiyeti bağlamında önceki dinleri neshettiği şeklindeki bir yaklaşımla da nesih bahsinin devamı şeklinde ele alınmıştır.[2] İslam öncesi ilahi kökenli dinlere ait hükümlerden bir kısmının İslam ile birlikte varlığını devam ettirdiği, bir kısmının neshedildiği diğer bir kısmı hakkında ise İslam'da red ve kabul açısından herhangi bir hükmün bulunmadığı gibi üçlü bir yaklaşımla karşımıza çıkan şer'u men kablenâ, gerek İsrâiliyyât'la kurulması muhtemel ilişkisi, gerekse hadislerdeki Yahudi kültürü tesiri tartışmalarına getirdiği açıklayıcı mahiyeti ve İslam öncesi ahkâmın hukukî statüsünü belirleyici olması açısından oldukça önemli bir konudur.

Fıkıh usûlü âlimleri şer'i delilleri incelerken, önceki peygamberler vasıtası ile ortaya konan hükümlere, bu hükümlerin İslam ümmeti için de geçerli olup olmadığı şeklinde bir yaklaşımla temas etmişlerdir. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in bi'setten önce ve/veya sonra geçmiş şeriatların hükümleri ile amel edip etmediği, geçmiş şeriatların hükümlerinin bağlayıcı olup olmadığı ile (varsa) böyle bir mükellefiyetin fiilen varlığına dair deliller ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Fıkıh usûlündeki *istishâb* (geçmişte sabit olan bir durumun-değiştiğine dair delil bulunmadıkça- halihazırda varlığını koruduğuna hükmetmek) prensibi gereği, [3] peygamberlerin getirdiği şeriatların neshi sabit olmadığı sürece geçerli sayıldığı fikri ile Hz. Muhammed'in peygamberliği öncesi hangi peygamber veya peygamberlerin şeriatına uyduğu konusunda birtakım görüşler ortaya atılmıştır. Şeriatların ilki kabulü ile Hz. Peygamber'in Hz. Adem'e uyduğunu söyleyenler olmakla birlikte, Şûrâ 42/13. ayete[4] binaen Hz. Nuh'un şeriatına tâbi olduğu şeklinde fikirler serdedilmiş; ayrıca Hz. İbrahim'in soyundan geldiği ve bi'setten önce Arabistan'da bu peygamberin şeriatının yaygın olduğu gibi sebeplerle de Hz. İbrahim'in şeriatına uyduğu belirtilmiştir.[5] Bununla birlikte Arap yarımadasında Hz. Musa şeriatının bilindiği kanaati ile Hz. Musa şeriatına uyduğu da düşünülmüş ve Hz. Peygamber'e zaman açısından en yakın peygamber olması ile de Hz. Peygamber'in Hz. İsa şeriatıyla amel ettiği şeklinde görüşler nakledilmiştir.[6]

---

[2] İbrahim Kâfi Dönmez, "Şer'u Men Kablenâ", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX. 15.

[3] William Juynboll, "İstishâb", *İA*, İstanbul 1977, V/II. 1221.

[4] "Allah geçmişte Nuh'a emrettiği, şimdi sana vahyettiğimiz ve yine geçmişte İbrahim'e, Musa'ya, İsa'ya emrettiğimiz tevhid dinini sizin için de din kıldı. Bu dinin gereklerini tam anlamıyla yerine getirin; din konusunda ihtilafa düşmeyin. [Ey Peygamber!] Senin tebliğ ettiğin bu tevhid dini müşriklere çok ağır geldi. Oysa Allah dilediği/layık gördüğü kimseleri bu dine mazhar kılar ve kendisine yönelenleri doğru yola iletir."

[5] Muhammed Hamidullah, "İslam Hukukunun Kaynakları Açısından Kitab-ı Mukaddes", çev. İbrahim Cânan, *AÜİİFD*, 1980, sayı: 4, s. 315.

[6] Ebû Bekr Muhammed b. Sehl es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, Beyrut trs., II. 100-101; Ebu'l-Hasen Seyfüddîn Ali b. Muhammed el-Âmidî, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Kahire

Şer'u men kablenâ'nın belirli şartlar altında Hz. Peygamber'in şeriatı haline geldiği kanaati ile geçmiş şeriatların hüccet olduğu fikrini savunanlar da olmuştur. Mealen, "Evet, işte o faziletli kullar/peygamberler, Allah'ın vahiyle rehberlik edip doğru yolda sabitkadem kıldığı kimselerdir. [Ey Peygamber!] Sen de onların yolundan git…" şeklinde ifade edilen En'âm 6/90. ayetin yanısıra, Nahl 16/123. ayetteki "[Ey Peygamber!] Bütün bunlar senin için de geçerlidir. Bu yüzden biz sana da Allah'a yürekten bağlanmış, şirkten arınmış bir inanca sahip olan İbrahim'in dinine uyman gerektiğini bildirdik." ve En'âm 6/161. ayette yer alan "Şüphesiz rabbim beni doğru yola, dosdoğru dine, İbrahim'in şirkten arınmış tevhid dinine iletti." gibi cümlelerde yer alan "millete İbrahim" terkibi ile gelen ifadelerden maksadın tevhid ilkesi olduğu ifade edilmiş, ayrıca Hz. İbrahim'in Yahudi ve Hıristiyanlardan olmadığı vurgusu yapılmış, "millet" ifadesiyle aynı inanca mensup insanlara işaret edildiği belirtilerek, Hz. İbrahim'den sonra gelen müminlerin onun milletinden sayıldığı kabulü ile inanç ve amel noktasında Hz. Peygamber'in Hz. İbrahim'in dinine uyduğu bildirilmiştir.[7] Ayrıca Nîsâ 4/163. ayette "[Ey Peygamber!] Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da bu Kur'an'ı vahyetmekteyiz. Nitekim biz İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve evlatlarına, İsa'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyetmiş, Davud'a ise Zebur'u vermiştik." ve Şûrâ 42/13. ayette Allah geçmişte Nuh'a emrettiği, şimdi sana vahyettiğimiz ve yine geçmişte İbrahim'e, Musa'ya, İsa'ya emrettiğimiz tevhid dinini sizin için de din kıldı. Bu dinin gereklerini tam anlamıyla yerine getirin; din konusunda ihtilafa düşmeyin." şeklinde yer alan ifadelerde Hz. Nuh'un yeryüzündeki insanların müşterek atası olduğu kabulü ile bu ayetlerde zikredilen ilk peygamber olmuş, ardından kendilerine vahyedilen diğer birtakım peygamber adları zikredilmiş ve Hz. Peygamber'e de vahyedildiği vurgusu ile peygamberlere iletilen öğretilerin özde aynı olduğu üzerinde durulmuştur.[8]

Mâide 5/45. ayette yer alan "Biz Tevrat'ta Yahudilere [kısasla ilgili] şu hükmü farz kıldık: [Hiçbir haklı sebep olmaksızın] bir insanın canına kıyan kişi, işlediği bu cinayete karşılık öldürülür. Bir insanın gözünü kör eden kişinin gözü kör edilir. Yine bir insanın burnunu ve kulağını kesme, dişini kırma ve çeşitli uzuvlarını yaralama durumunda da aynı hüküm geçerlidir. Ama kim kısas hakkından vazgeçerse, bu davranışı günahlarının

---

trs., IV. 169; Muhammed Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr alâ Usûli'l-Pezdevî*, Kahire 1997, III. 315; Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdilhamdî İbnü'l-Hümâm, *et-Tahrîr fî Usûlü'l-Fıkh*, Kahire 1351, s. 359; Muhammed b. Mustafa b. Osman el-Hâdimî, *Menafi'ü'd-Dekâik Şerhu Mecâmi'ü'l-Hakâik*, Derseâdet 1308, s. 211.

[7] Ekrem Buğra Ekinci, *İslâm Hukuku ve Önceki Şeriatler*, İstanbul 2003, s. 162-163.

[8] Ömer Faruk Altıntaş, *Geçmiş Şeriatların İslam Hukukunda Kaynak Değeri*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), *OMÜSBE*, Samsun 1994, s. 31-32.

bağışlanmasına vesile olur. Kim Allah'ın indirdiği bu hükümlere göre hükmetmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir." şeklindeki ifadelerden Hz. Peygamber'in geçmiş şeriatların hükümleriyle amel ettiği görüşü savunulmuştur.[9] Bir Yahudi, takılarına göz koyduğu bir cariyenin başını iki taş arasında ezmiş, cariyenin ölmeden önce kendisine bunu yapanın kim olduğunu bildirmesi üzerine Yahudi yakalanmış ve suçunu itiraf etmesi sonrası Hz. Peygamber Yahudi'nin aynı şekilde öldürülmesini istemiştir.[10] Burada Kur'an'ı Kerim'in ilgili ayette belirttiği üzere Tevrat'taki kısasla ilgili hüküm[11] Hz. Peygamber tarafından yerine getirilmiş ve bu örnek merkezinde Hz. Peygamber'in geçmiş şeriatların hükmünü uyguladığı fikri kabul görmüştür.

Yahudilerden zina eden bir erkek ile bir kadın Hz. Peygamber'e getirilmiş ve topluluk içerisindeki Yahudilere böyle bir durumda kendilerinin nasıl bir ceza verdikleri sorulmuştur. Böyle kimselerin yüzleri siyaha boyanarak halka teşhir edildiği cevabının alınması üzerine, konuyla ilgili ifadelerinde doğruluklarını anlamak maksadıyla Hz. Peygamber onlardan Tevrat'ı getirerek ilgili kısmı okumalarını istemiş ve Tevrat'ta geçtiği üzere bu iki kişinin recmedilmesine karar vermiştir.[12] Buhârî şârihi Aynî (ö. 855/1451) bu hadisin yorumu içerisinde Allah'ın yürürlükten kaldırmadığı müddetçe geçmiş şeriatlara dair hükümlerin bugün içinde geçerli bir kanun olarak kalacağı düşüncesine yer vermiştir.[13]

Bazı ilim adamları ise bütün şeriatların hak olduğu fikrinden yola çıkarak, sonraki nesillere ulaşan hükümlere uymanın zorunluluk arz ettiği ve yürürlülükten kaldırıldığına dair herhangi bir delil bulunmadıkça da bu hükümlerin bağlayıcılıklarını sürdürdüğü fikrini savunmuşlardır.[14] Bununla birlikte bazı ilim adamları, bir şeriattan sonra başka bir şeriatın gelmesiyle önceki hükme karşı Allah'ın hoşnut olmadığı şeklinde bir anlamın yüklenmemesi gerektiğini belirtmiş, sonradan gelen peygamber ve onun şeriatının önceki peygamber ve şeriatını teyit ettiğini vurgulamışlardır.[15]

---

[9] Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II. 100; Âmidî, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, IV. 175-176; Hâdimî, *Menafi'ü'd-Dekâik Şerhu Mecâmi'ü'l-Hakâik*, s. 212.

[10] Buhârî, "Diyet" 4, 5, 7, 12, 13, "Husumât" 1, "Vesâya" 5; Müslim, "Kasâme" 15; Ebû Dâvud, "Diyet" 10; Tirmizî, "Diyet" 6; Nesâî, "Kasâme" 11.

[11] Yasalar 19: 21.

[12] Buhârî, "Menâkib*"* 26; Müslim, "Hudûd" 26.

[13] Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihu'l-Buhârî*, Kahire trs., XXIV. 19.

[14] Muhammed Hamidullah, "Fıkıh", *İslam Düşüncesi Tarihi*, İstanbul 1991, IV. 20; Abdurrahman b. Abdullah ed-Dervîş, *eş-Şerâi'u's-Sâbıka ve Medâ Hücciyyetihâ fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Riyad 1410, s. 285.

[15] Altıntaş, *Geçmiş Şeriatların İslam Hukukunda Kaynak Değeri*, s. 38-39.

Hz. Peygamber'in önceki peygamberlerin şeriatlarında yer bulan Kâbe'yi tavaf etme, leş yememe gibi birtakım davranışları maslahat sebebiyle ya da teberrüken yapmış olduğu ve bunu aklî birtakım gerekçelerle ifa ettiği şeklinde görüşler sebebiyle bazı ilim adamları Hz. Peygamber'in kendisine peygamberlik gelmeden önce ve sonra geçmiş şeriatların hükümleriyle amel etmiş olmasını mümkün görmemektedirler. Özellikle Mâide 5/19. ayete[16] binaen önceki şeriatların Hz. Peygamber'e ulaşmış olması pek mümkün görülmemiş, özellikle Hz. Peygamber öncesinin fetret dönemi olduğu kabulü ile geçmiş şeriatların unutulduğu, Yahudi ve Hıristiyanların da kendi kitaplarını tahrife uğratmaları gibi saiklerle geçmiş şeriatlarla amel etmenin mümkün olmadığı yönünde birtakım fikirler belirtilmiştir. Bununla birlikte geçmiş şeriatlar Hz. Peygamber'e bildirilmiş olsaydı Ehl-i kitabın böyle bir durumda kendi meşruiyetlerine vurgu yaparak övünmekten geri durmayacakları belirtilmiş ve fakat böyle bir duruma işaret eden herhangi bir bilgi-rivayet olmaması sebebiyle de bunun mümkün olmadığı dile getirilmiştir.[17]

Konuyla ilgili şüphesiz en dikkat çekici ayet Mâide 5/48'dir.[18] Allah'ın insanların hallerine, zamanlarına göre çeşitli hukuk sistemleri gönderdiği ve her ümmete bir şeriat tahsis ettiği şeklinde bir anlayışı yansıttığı düşünülen bu ayetin gelmiş olan yeni şeriatın, geçmiş olan ümmetin şeriatı olamayacağı şeklinde bir anlam ifade ettiği düşünülmüştür. Bazı ilim adamlarının benimsediği bu görüşe göre, her şeriat bir peygambere aittir ve

---

[16] "Ey Yahudiler ve Hıristiyanlar! Hesap günü gelip çatınca, "Dünyada iken bize müjdeci ve uyarıcı bir peygamber gelmedi!" gibi bir mazeretin arkasına sığınmamanız için, peygambersiz geçen uzunca bir dönemin ardından size gerçek dini açıkça anlatan elçimiz [Muhammed] geldi. Evet, işte size müjdeci ve uyarıcı bir peygamber geldi. Allah her şeye kadirdir; [dilediği zamanda dilediği yere peygamber göndermeye de elbet muktedirdir]."

[17] Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II. 100-101; Âmidî, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, IV. 176-178; Hâdimî, *Menafi'ü'd-Dekâik Şerhu Mecâmi'ü'l-Hakâik*, s. 211; İbnü'l-Hümâm, *et-Tahrîr fî Usûlü'l-Fıkh*, s. 359.

[18] "[Ey Peygamber!] Biz sana da bu Kur'an'ı indirdik; ama boş yere değil, hak ve hakikati ortaya koymak üzere indirdik. Kur'an önceki peygamberlere gönderilen kitapları tasdik eder ve aynı zamanda o kitaplarda tahrife uğrayan ve uğramayan hususları belirler. O halde sen, Yahudiler ve Hıristiyanların getirdikleri davalarda Allah'ın indirdiği hükümlere göre hükmet. Sana indirilen ayetleri bırakıp da onların arzu ve isteklerine uyma. [Ey farklı ümmetler!] Biz her biriniz için [temel inanç ve ahlak ilkeleri dışında, zaman ve zemine göre değişen] farklı bir nizam ve düzen belirledik. Allah dileseydi hepinizi aynı nizam ve düzene bağlı kılardı. Ancak O, gönderdiği farklı şeriatlar [hukukî düzenler] ile sizi sınamayı diledi ve bu yüzden farklı ümmetler olsun istedi."

o peygamber vefat ettiğinde şeriatı da onunla birlikte yürürlülükten kalkmaktadır.[19]

Hz. Peygamber geçmiş şeriatlara ait hükümlerden sorumlu olmuş olsaydı, bu şeriatların hükümlerinin öğrenilmesi Kur'an ve hadislerin öğrenimi gibi önem arz edeceğine değinilmiş, ayrıca Hz. Peygamber'in önceki şeriatlarla sorumlu tutulmuş olması halinde onlara müracaat etmesi ve onları incelemesi gerekeceği yönünde fikir beyan edilmiş; zıhâr, namuslu kadınlara iftira, miras ve benzeri meselelerde, hemen hemen her ümmetin ihtiyacı olan ve Tevrat'ta yer almaması düşünülmeyecek konularda vahiy beklemeyerek önceki şeriatların hükümlerine başvurmuş olması gerekirdi şeklinde birtakım görüşler ortaya atılmıştır.[20]

Şer'u men kablenâ'nın hüccet olmadığını savunanların ileri sürdüğü en önemli örneklerin başında İsrâilî haberlerin nakledilmesinin mahiyeti ile yakından ilişkisi bulunan, özellikle bu tarz haberlerin nakledilmesinin sakıncalı bulunduğu başlık altında Hz. Ömer'in ve bir başka rivayette de Hz. Hafsa'nın elinde Tevrat'tan bir nüsha ile Hz. Peygamber'e gelmelerini konu alan nakillerde görmek mümkündür. Konuyla ilgili rivayetlerin ilkinde "Hz. Ömer, Yahudiler Tevrat'tan bir parçayı okurken hoşuna gitmesi üzerine onu kendisi için yazmalarını ister. Yazdığı bu parçayı Hz. Peygamber'e getirir ve okumaya başlar. Bu esnada Hz. Peygamber'in yüzü renkten renge girer. Orada bulunan cemaatten bir zat "Ey Ömer! Peygamberimizin yüzünün renginin nasıl değiştiğini görmüyor musun?" diye uyarır. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Ehl-i kitaba hiçbir şey sormayın. Kendileri sapkın olan bu adamlar sizi asla doğru yola iletemezler. Sizler Ehl-i kitaba sorduğunuz ve cevap aldığınız takdirde onları ne tasdik ne de tekzip edin. Ya hak olan bir şeyi yalanlamış veya bâtıl olan bir şeyi doğrulamış olursunuz. Allah'a yemin ederim ki, eğer Musa peygamber sağ olsaydı, beni takip etmekten başka bir şey yapması ona helal olmazdı. Siz de beni bırakıp ona tabi olsaydınız, delalete düşmüş olurdunuz".[21] şeklinde geçmekte, başka bir yerde benzer bir örnekte ise konu "Hz. Hafsa, Hz. Peygamber'e kürek kemiği üzerine yazılı Ehl-i kitaba dair bir parça getirir ve onu okumaya başlar. Büyük ihtimalle Hz. Yusuf'a dair bir hikayenin anlatıldığı bu parça karşısında peygamberin yüzünün rengi değişmekte ve Hz. Hafsa'ya hitaben "Ben aranızda iken Hz.

[19] Hamidullah, "İslam Hukukunun Kaynakları Açısından Kitab-ı Mukaddes", s. 318; Ekinci, *İslâm Hukuku ve Önceki Şeriatler*, s. 169.

[20] Dönmez, "Şer'u Men Kablenâ", *DİA*, XXXIX. 15.

[21] Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân Dârimî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, s. 39; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut-Dımeşk 1985, III. 378.

Yusuf gelse ve siz de beni terk etseniz, dalalete düşmüş olursunuz" diye hitap etmektedir."[22] şeklinde naklolunmuştur.

Hz. Ömer'in elinde Tevrat'tan bir parça ile geldiğinde "Musa peygamber sağ olsaydı, beni takip etmekten başka bir şey yapması ona helal olmazdı." ve diğer rivayette "Ben aranızda iken Hz. Yusuf gelse ve siz de beni terk etseniz, dalalete düşmüş olursunuz." şeklinde yer alan ifadelerden yeni bir peygamberin gelmesi ile önceki peygamber ve ümmetinin yeni gelen peygambere uyması gerektiğine vurgu yapıldığı ifade edilmiş, hem Hz. Musa'nın hem de Hz. Yusuf'un hayatta olmaları halinde Hz. Peygamber'e uymak zorunda kalacaklarına işaret edilmiştir.[23]

Âmidî (ö. 631/1233), Gazâlî (ö. 505/1111), Kadı Abdulcebbar (ö. 415/1025), İmâmü'l-Haremeyn (ö. 478/1085), Kuşeyrî (ö. 465/1072), Nevevî (ö. 676/1277), Mâzerî (ö. 536/1141) ve Mâverdî (ö. 450/1058) gibi bazı âlimler Hz. Peygamber'in geçmiş şeriatlara göre amel edip etmediği hususunda kesin bir hükme varmanın zorluğuna dikkat çekmişlerdir.[24] Bi'setten önce Hz. Peygamber'in geçmiş şeriatlara uyduğuna veya uymadığına dair öne sürülen deliller diğer her iki yaklaşıma da yakın durmakla birlikte, birinci ve ikinci grup mensuplarınca öne sürülen delillerin çeşitli noktalardan eleştirilebileceği düşüncesi hakim olmuştur. Vehbe Zuhaylî gibi bazı ilim adamları tarafından bugün için herhangi bir pratik değeri taşımayan ve kesinliği konusunda net bir cevap vermekte zorlanılan bu tarz uygulamaların bu denli taşlanmasının anlamı olmadığı ifade edilmiştir.[25] Bununla birlikte Hz. Peygamber'in kendisine peygamberlik verilmeden önce geçmiş şeriatlara ait hükümlerle amel etmesinin herhangi bir sakınca doğurmadığına vurgu yapılmıştır. Çünkü şeriat Hz. Adem'le birlikte insanlık tarihindeki yerini almış ve kesilmeden Hz. Peygamber devrine kadar devam etmiştir.

Hanefî ve Mâlikîlerin çoğuna ve bazı Şâfiî usulcülere göre Şer'u men kablenâ'nın yürürlükten kaldırıldığına veya yürürlülükte bırakıldığına dair

---

[22] Muhammed Hamidullah, "İslami İlimlerde İsrâiliyyât Yâhut Gayr-i İslâmi Menşeli Rivayetler", çev. İbrahim Canan, *AÜİİFD*, 1977, sayı: 2, s. 297.

[23] Bazı ilim adamlarına göre ise Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'e kızması Tevrat okumanın günah veya mekruh olduğunu göstermemektedir. Muhtemelen Hz. Ömer'in yeni Müslüman olması sebebiyle böyle bir müracaat hoş karşılanmamış ve İsrâilî haberleri nakleden ve onlardan istifade eden kişiler açısından düşünüldüğünde herkese aynı tavrın sergilenmemesi de buna örnek gösterilmiştir.

[24] Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, II. 100-102; Âmidî, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, IV. 172; Hâdimî, *Menafi'ü'd-Dekâik Şerhu Mecâmi'ü'l-Hakâik*, s. 211; İbnü'l-Hümâm, *et-Tahrîr fî Usûlü'l-Fıkh*, s. 359.

[25] Vehbe Zuhaylî, *Usûlü'l Fıkhi'l-İslâmî*, Dımeşk 1989, II. 839.

hakkında delil bulunmayan konular Müslümanlar için de geçerli ve bağlayıcıdır.[26]

**Din, İslam ve Şeriat Kavramları Bağlamında Şer'u men Kablena'nın Değerlendirilmesi**

Hz. Peygamber'in geçmiş şeriatlar karşısındaki tavrı bağlamında geçmiş şeriatların hükümleriyle amel edip etmediği meselesi birinci ve ikinci grupta fikir beyan eden ilim adamlarının delilleri bağlamında özellikle *din*, *şeriat* ve *millet/ümmet* gibi birtakım kavramlar üzerine inşa edilmiş, bazı ilim adamları ve onların bağlı bulundukları mezhepler çerçevesinde bu kavramların anlam dünyaları tarih içerisinde kimi zaman daraltılmış veya genişletilmiştir. Bununla birlikte özellikle din ve şeriat kavramlarının birbiri yerine kullanılması sebebiyle de başta ayetler olmak üzere hadislerde yer bulan kavramların ve onların kazandıkları anlamların önceki din ve şeriatlara karşı daha çok olumsuz bir tavrı beraberinde getirdiği düşünülmüştür.

Şeriat, evrensel bir mahiyete sahip olan *ed-dîn*'in zaman, mekan ve toplumsal yararlar göz önünde tutularak form kazanmasıdır, denebilir. Klasik tefsir usûlünde ayetlerin Mekkî-Medenî şeklinde muhteva ve üslup özelliklerine göre kategorize edilmesi, 'nâsih-mensuh' ve 'esbâb-ı nüzul' gibi, kısmen de olsa nüzul dönemindeki verili durumu resmeden bahislere yer verilmesi, dinin tarihsel ve kültürel bir yapı içerisinde form kazanırken toplumsal faydaların (mesâlih) nazar-ı dikkate alındığının en açık göstergesidir.[27]

Nüzul dönemindeki olgusal gerçeklik bu şekilde tezahür etmesine karşın, Müslümanlar tarihsel süreçte, VII. yüzyılın başlarında Arabistan'da Hz. Muhammed ve Kur'an vasıtasıyla somutlaşan şeriatı, "İslâm Dini" diye tesmiye etmişlerdir. Böylece sabit ve evrensel ed-dîn Kur'an'daki şeriata, Kur'an'daki şeriat da İslam'a eşitlenmiştir. Bu eşitlemeler sonucunda *ed-dîn*, *islâm* ve *şeriat* aynı şeyi ifade eder hâle gelmiştir. Hâl böyle olunca, *din* ve *islâm* terimleri de, en doğruyu, en mükemmeli temsil eden müesses dini, yani Allah'ın Hz. Nuh'tan, hatta Hz. Âdem'den bu yana tüm insanlara gönderdiği ortak ilâhî mesajın adını değil, sadece Hz. Muhammed'in takipçilerini niteleyen oldukça dar bir anlam kazanmıştır. Sonuçta, Kur'an'ın, "Allah katındaki din İslâm'dır.", "Allah size din olarak İslâm'ı seçti." şeklindeki ifadeleri, kurumsallaşan İslam'a atfedilmiş ve bu atfın mantıksal uzantısı, anılan kategori dışında kalan tüm insanların peşinen kâfir veya öteki sayılmasını iktiza etmiştir. Bu dışlamacı yaklaşımın mukadder sonucu olarak, diğer dinlere ve onların mensuplarına yönelik Kur'anî övgüler ya te'vil edilmiş, ya da Hz. Peygamber zamanındaki Ehl-i kitaptan Müslüman

[26] Dönmez, "Şer'u Men Kablenâ", *DİA*, XXXIX. 16.

[27] İlhami Güler, *Sabit Din Dinamik Şeriat*, Ankara 2002, s. 24-25.

olan birkaç kişiye indirgenmiş veyahut ilgili ayetler hükmü ilga edilen (mensuh) ayetler kategorisine dahil edilmiştir.[28]

**Sonuç**

Geçmiş şeriatların hükümlerinin kullanılabilmesi konusu özellikle birinci ve üçüncü görüşü benimseyenler açısından İslam hukukunda tatbik olunabilmesi için Kitap ve Sünnet'te zikredilmiş olması, yürürlükten kaldırılıp kaldırılmadığına dair kesin bir delil bulunmaması gibi durumlarda kullanılabileceği şartına bağlanmıştır. İslam dininin iki temel kaynağı olan Kur'an'ı Kerim ve Sünnet'in denetimi dışındaki malzemenin bilgi değeri konusunda ciddi birtakım kaygıların olması, İslam âlimlerinin şer'u men kablenâya doğrudan bir delil işlevi atfetmelerini zorlaştırmış, hatta birçok âlimin bu bilgi türünden uzak durmasına neden olmuştur. Ayrıca bazı ihtilaflı meselelerde taraflardan birinin ortaya koyduğu delil ile şer'u men kablenâ kabul edilirken diğer bir grup aynı delil ile geçmiş şeriatların hükümlerinin kullanılmasını sakıncalı bulmuştur. Genel itibariyle özellikle İsrâiliyyât konusu merkezinde Ehl-i kitaba ait bilgi ve rivayetlerin nakledilmesi-kullanılması meselesi burada şer'u men kablenâ başlığı altında benzer bir yaklaşımla tezahür etmiş, İslam'da şer'i bir kaynak olması bakımından şer'u men kablenâyı ele alırken Kur'an ve Sünnet çerçevesinde ortaya konulan prensiplerin, İslam âlimlerinin kabul edilebilirlik açısından İsrâiliyyât'ı belirleme ölçütleriyle farklılık arz etmediğini açığa çıkarır mahiyettedir. İsrâiliyyât'ın sadece Yahudi ve Hıristiyan kültürüne ait bilgi ve rivayetleri değil, aynı zamanda İslam öncesi birçok din ve kültürden beslenmesi-ister müspet ister menfi ister kabul edilebilir ister kabul edilemez olsun- birçok nakli kapsaması açısından da şer'u men kablenâ'yı kuşatıcı bir özelliğe sahiptir. Ayrıca şer'u men kablenâ daha çok ahkamla ilgili konuları muhtevi iken, İsrâiliyyât ahkamın yanısıra özellikle kültürel-folklorik birçok bilgi ve rivayeti kuşatan karakteristik bir özelliği yansıtmaktadır.

Bununla birlikte şer'u men kablenâ'nın kullanımı konusundaki tartışmalar İslam'ın kendinden önceki ilâhî dinlere karşı tavır ve konumunun belirlenmesi açısından da önem arz etmektedir. Kur'an'ı Kerim bazı ayetlerde Tevrat ve İncil'i zikrederek kendinden önceki kitapları doğrulayan bir kitap olduğuna değinmiş, vahiy zincirinin devamı ve tamamlayıcısı olduğuna dikkat çekmiştir. Birçok yerde tasdik lafzı merkezinde diğer peygamberler için geçerli olan hükümlerin Müslümanlar açısından da geçerli olduğuna değinilmiştir. Kur'an'ın müheymin oluşuna işaret eden Mâide 5/48. ayet Ehl-i kitabın kendi kutsal kitaplarında tahrife uğrattıkları kısımlar ile tahrife uğramamış kısımları belirlediğine vurgu yapılmış, yürürlükte bulunma

[28] Mehmet Okuyan-Mustafa Öztürk, "Kur'an Verilerine Göre "Öteki"nin Konumu", *İslam ve Öteki: Dinlerin Doğruluk/Kurtarıcılık ve Birarada Yaşama Sorunu*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.s. 174-175; Güler, *Sabit Din Dinamik Şeriat*, s. 25-32.

konusunda yargıda bulunmada Kur'an ve Sünnet'in beyanlarına başvurulması gerektiğini göstermiştir. Bu bağlamda Kur'an ve Sünnet'in ruhuna aykırı olmamak şartıyla geçmiş şeriatların hükümlerinin kullanılıp kullanılamayacağı konusu meşruiyet kazanmıştır. Kısacası Kur'an ve Sünnet'in yaklaşımını esas alan İslam âlimleri önceki ilâhî dinlere ve onların kutsal metinlerine kayıtsız kalmamış ve mukayeseli çalışmalar yapmışlardır.

**Kaynakça**

Altıntaş, Ömer Faruk, *Geçmiş Şeriatların İslam Hukukunda Kaynak Değeri*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), *OMÜSBE*, Samsun 1994.

Âmidî, Ebu'l-Hasen Seyfüddîn Ali b. Muhammed, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, Kahire trs.

Aynî, Ebû Muhammed Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed b. Musa el-Hanefî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahihu'l-Buhârî*, Kahire trs.

Buhârî, Muhammed Abdülazîz, *Keşfu'l-Esrâr alâ Usûli'l-Pezdevî*, Kahire 1997.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Dervîş, Abdurrahman b. Abdullah, *eş-Şerâi'u's-Sâbıka ve Medâ Hücciyyetihâ fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye*, Riyad 1410.

Dönmez, İbrahim Kâfi, "Şer'u Men Kablenâ", *DİA*, İstanbul 2010.

Ekinci, Ekrem Buğra, *İslâm Hukuku ve Önceki Şeriatler*, İstanbul 2003.

Güler, İlhami, *Sabit Din Dinamik Şeriat*, Ankara 2002.

Hâdimî, Muhammed b. Mustafa b. Osman, *Menafi'ü'd-Dekâik Şerhu Mecâmi'ü'l-Hakâik*, Derseâdet 1308.

Hamidullah, Muhammed, "Fıkıh", *İslam Düşüncesi Tarihi*, İstanbul 1991.

Hamidullah, Muhammed, "İslam Hukukunun Kaynakları Açısından Kitab-ı Mukaddes", çev. İbrahim Cânan, *AÜİİFD*, 1980, sayı: 4.

Hamidullah, Muhammed, "İslami İlimlerde İsrâiliyyât Yâhut Gayr-i İslâmi Menşeli Rivayetler", çev. İbrahim Canan, *AÜİİFD*, 1977, sayı: 2.

İbn Hanbel, Ahmed, *el-Müsned*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut-Dımeşk 1985.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdilhamdî, *et-Tahrîr fî Usûlü'l-Fıkh*, Kahire 1351.

Juynboll, William, "İstishâb", *İA*, İstanbul 1977.

Okuyan, Mehmet-Öztürk, Mustafa, "Kur'an Verilerine Göre "Öteki"nin Konumu", *İslam ve Öteki: Dinlerin Doğruluk/Kurtarıcılık ve Birarada Yaşama Sorunu*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl, *Usûlü's-Serahsî*, Beyrut trs.

Şa'bân, Zekiyyüddîn, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh),* çev. İbrahim Kafi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

Zuhaylî, Vehbe, *Usûlü'l Fıkhi'l-İslâmî*, Dımeşk 1989.